

DEUXIÈME PARTIE

TEXTES

I

LA HYÈNE ET LA LIONNE¹

یوکئج گاهوه بیذا لاغ یوئرا ولش ینهاج ید تذذش یشنده ارش یزن
یروج ارشن یتشم تنیذ یغزادش تارت تهرن دگش یبذ یژدت یذ
شرش یناش ایذ تزغذا یامتی تمراوژین

*Iouktedj gahouh iebd'a ellar' iouthra oullech, ienhadje id ted'e-
d'ech ichendeh arech ijjen; irouedj arechen itchem tenied' ier'ezza
dich taert teheren deggech; ibbod' iejdet ied' cherch iennach : Eid'
tezor'd'a iamti tamaroued'in.*

II

LE CHACAL ET LA HYÈNE²

ینشگ گاهوه یذ ائذی کتیفا گاراشن یجاس یث ائذی ذگی

1. Dicté à Saint-Louis par Ahmed Saloum en 1908 et communiqué par M. Destaing, directeur de la Médersa de Saint-Louis. Cf. n. XII, une version un peu différente et plus étendue.

2. Le texte de ce conte m'a été fourni en 1888 à Saint-Louis du Sénégal par Ahmed Saloum. La traduction a paru dans mes *Nouveaux contes berbères*.

يڤ يڤاس يڤت ڤاڤوه ذڤڤ اس لاڤذات يڤزى ڤاڤوه يڤصغار يڤناش اذبذ
انمشرع اڤ وار يڤناشن اموڤريم شنون اذكون يوذانا ژبارن يڤجودان
يرما سيبص يڤنشا ڤاڤوه ياما لاڤذ يڤتعبجر يسما ائذى الڤذات يڤتعبجر
يڤنكر ڤاڤوه يڤننڤچ يتوذانا يڤنا الله اكبر يڤنكر ائذى يڤنا السلام عليكم
يڤمشتيد والسلام

Incheg gahouh id' ethed'i ktifa garachchen. Idjas iath ethed'i d'eg idh, idjas iath gahouh deg ass. Ellar' d'ath ijzodh gahouh iadhr'ar innach : Ed'bed' a nemcheraâ of ouar. Innachen : Amougrim chinoun ed'koun iouad'd'ana jabbaren idjoud'an. Iremma si iadh incha gahouh iama ellar' d' itfedjer. Iasomma ethed'i ellar' d'ath itfedjer. Inker gahouh iainhetch itouad'd'ena. Inna : Allahou Akbar. Inker ethéd'i, inna : Es Salam âleikoum. Imech tied'. Oues selam.

III

LA MAISON TROP ÉTROITE

يون يڤچ يتسمكا ادار ميزوڤڤت ذڤڤ ال ميزوڤڤت شاندا يڤمدوكاڤش
اناناش ادارك نتهادات ميزوڤڤت وايڤا يڤناشن اذين يڤڤكودان انث
اهذاك وسدادى يڤمدوكاڤش

Ioun itch itesmaka adar maizzougeth d'eg al maizzoug. Chanda imeddoukadjech ennach : Adarek ntahadath maizzougeth ouaidja. Innachen : Ed'iin ietchkoud'an etteth ahd'ak ousadadi imdoukadjen.

IV

LA MOITIÉ DE MAISON¹

يومرا ڤا يڤملڤا اڤڤڤى نالدار يون اس يذبا يومڤ الڤلال يڤناش

1. Texte fourni à Saint-Louis du Sénégal en 1888 par Ahmed Saloum

ژنزی اېچې نالداران تملاشک اذى یناش الدلال ابيذ یناش
 اسوگاک اشيدث ذشې اېچې شش تزگرد دگاش اېچې ناندرين
 شش اذ ملاگاک الدار کليش

Ioumra Djoh'a iamelaga oftchi n addar. Ioun as id'ba ioumetch eddellal inach : Jenji oftchi n addar en temelug ad i. Innach eddellal : Of id'. Innach : Essougak achid'eth d'eg oftchi choch tezgered' deg ach oftchi n andir in choch ad' melagak addar kollich¹.

V

L'EXPÉRIENCE A LONGUE ÉCHÉANCE²

جودان یشی جحا تیجل میزوگت ذشې یون امشکی اناناش
 یمدوکاجش کی توگد تاکرد ذشې تیجل اذ یناش گراک اتيجل
 یگاه یوداش شنت تماذ ان یشبشن اسوگاک ات تجاک هانش یومرا
 تزوراک جرید تمرجن مان³

Djoud'an ichché Djoh'a teidjel maizzougeth d'eg ioun amechki. Ennach imdoukadjeth : Kai touged' tsakered' d'eg teidjel ed'. Innachen : Gorak at taidjel iegah ioud'ach chenat temad'en ichchebechen. Essougak a t tedjak hanech idjournra tezzourak djemrid temarjen man.

1. Cf. El Ibchihi, *Mostat'ref*. Boulaq, 1292 hég., 2 v. in-4, t. II p. 306; El Qalyoubi, *Naouâdir*. Le Qaire, 1302, in-8, p. 40; Machuel, *Méthode pour l'étude de l'arabe parlé*. Alger, 1880, in-12, p. 176; *Naouddir el Khodja Naşreddin Efendi*. Le Qaire, s. d., in-12, p. 40.

2. Texte fourni à Saint-Louis du Sénégal en 1888 par Ahmed Saloum.

3. Une version en guélâia a été publiée dans mon *Étude sur les dialectes berbères du Rif marocain*. Paris, 1899, in-8, p. 54; Machuel, *Méthode pour l'étude de l'arabe parlé*, p. 177.

VI

DJOH'A ET LE CORBEAU'

يون اس يزگر جحا ننتايد تجاٹ تينش اذ بان شش اذر نتييرت
تترن تذرر يگامشن لاغذاذ اذرن توکشر چوچ تيمجل دڭک گنون
توادا يمرگجی تزار تی تجاٹ تينش ان جحا تونکر تتعرا يماش
افسی يمی اجی تذبأ اجومرا يگوجيم انش ننتاها داد يلبأ توگان
دڭک يد سنا يسوک ايشتد يرذ دڭک ايذ يمرگجی

Ioun as izger Djoh'a nenta id tedjath tinech. Ed'ban choch ed'er en tiert letteren ted'eren igam echchen. Ellar'd'ad' ed'eren toukcher tchouetch teidjel deg gennouen touadda imregdji. Tezzar ti tedjath tinech en Djoh'a tounker tettâra. Innach : Afassi imi ed'ji ted'ba ed'joumra igoudjim ennech nentaha dad ilfa tougan deg id senna iessouk a ichted ired' d'eg eid' imregdji.

VII

DJOH'A ET LA LUNE

يون يص يتاوشک جحا امان دڭک اموز يزار دڭش تجی نرر يمکر
اژر تررش يدگا دڭش يماذر دڭک يعش ينا ينک ايگمک يذ
اچبغا يوکش اژيکر دڭک اگاه يذبأ دڭک اموز يکر اژيکر دڭک تواد

1. Texte fourni en 1888 à Saint-Louis du Sénégal par Ahmed Saloum. Cf. la version arabe ap. *Naouâdir el Khodja Nasr eddin*, éd. du Qaire, p. 28, éd. de Beyrouit p. 23; et Machuel, *Méthode pour l'étude de l'arabe parlé*; la version zounaoua ap. Mouliéras, *Les fourberies de Si Djeh'a*, t. I, texte kabyle. Oran 1891, in-12, XXI. p. 22, *Agerfiou*; t. II, trad. franç. Paris, 1892, in-42. p. 102; la version turke ap. Decourdemanche, *Sottisier de Nasr eddin Hodja*. Bruxelles, 1878, pet. in-8, p. 75, *Qui demande du savon ne se sent pas propre*; Ethé, *Ein türkischer Eulenspiegel (Essays und Studien*. Berlin, 1872, in-8), p. 242.

ترگیٹ تاوکشبیٹ لاغذا ججا يتاوگک اجون وایجا لاغ یخطش
یودر ای امرزی ننتا یودار ننتا یزار توفکت ناژر دگی گونون ینا
ان الوفت تترك ینک یعی وایجا تدت ازگاک اچغایذ دگی
یدی

*Ioun idh itaoug Djoh'a aman deg amouj. Izzar degech tidji
n ejjir imker ejjir tejjerech idegga degech. Iemmad'er deg ifech
inna : Ienek aigammek id' etchfar'a. Ioukkoch ejiger deg agah id'ba
d'eg amouj. Iggor ejiger deg teouad' tirgith taoukchbith. Ellar'da
Djoh'a itaoug of oun ouaidja ellar' ikh'ech iouddar of amerzi.
Nenta iouddar nenta izzar toufokt n ejjir deg gounouen. Inna :
An elouok'et teterek inek ifi ouaidja tidet ezgak etchfar'a ied' d'eg
iddi¹.*

VIII

L'ARABE ET LE CHEVREAU²

ینن یون دگی عربن یمشکی ارکرا نسجمن جان اشن کری اجش
اجکض یسنوا یذرا عرب بوشش یوفام یتتا تجویث یناش واجاث
ادار نکان زارک کی تتاذ دگی تگرا تجمان یومانش توبذکی یچباغاذ
العرب نکان انهجک تمادر کی تتدنذ اجش تجمان یوماش تودادذ

*Iñen ioun deg Ariben imechki ar kara n essidjmen. Fan achen
karé ofech adjgadh isenoua. Id'ra Arab fouchech iouk'k'am itetta*

1. Texte fourni en 1888 à Saint-Louis du Sénégal, par Ahmed Saloum. Cf. la version arabe ap. *Naouddir el Khodja Nasr eddin*, éd. du Qaire, p. 34, éd. de Beyrouit, p. 25; Machuel, *Méthode pour l'étude de l'arabe parlé*, p. 213; la version persane ap. Mme Dieulafoy, *Tour du Monde*, t. XLIX, 1885, n. 1257, p. 51; la version turke ap. Decourdemanche, *Sollisier de Nasr eddin Hodja*, n. XXVIII, p. 23, *La lune tirée du puits*. Cf. aussi Clouston, *The book of noodles*. Londres, 1888, in-12, p. 92; Kœhler, *Nasr eddin's Schwänke, Orient und Occident*, I, 443.

2. Texte fourni à Saint-Louis du Sénégal, en 1888 par Ahmed Saloum.

XI

LE GLOUTON¹

یون یج تسنن ومان نتا یج یتتان یچا اجدرا ایگام نسنری یمش
 جوذان دژگ یون انن ینک ابلأ اژچیچ یتتریمشکی ارشن اش
 اژچیچ رفنتی باناش تی یشتی کلش مکچی تجمان الف تجکن
 یتراژیچیه باش یتترینک وبلش اناناش اغم انان اژیچک نتاداث
 دژگ تخساک

Ioun idj tessenen ouman nta idj itettan itcha edjidra eigam en teneri imech djoud'an d'eg ioun anen. Inek afel'a ajedjitch. Itetter imechki. Archen ach ajedjitch, refen ti, fan ach ti. Ich ti koullich. Megdji tedjman ellar' tidjgen itter ajedjitch bach itetter inek oufellach. Ennan ach : Ar'm ennan, ajidjek ntadath deg takhsak.

XII

LE CHACAL ET L'HOMME DES OULED DAIMAN²

یچا ائدی تاص یون دژگ ادیچاد دیمان ورتین یشک ورنگی
 ننتاهاد یزگر یرمش یشمی نئدی اذ یچان تاصش لاغذاث یوزارتی
 یصا دژگ تنیث یشد یچ یجرمش یدار نائدی ینکر ییبذ یروچ

1. Texte fourni en 1888 à Saint-Louis du Sénégal par Ahmed Saloum. J'en ai donné une version dans le dialecte guélâta du Rif (*Étude sur les dialectes berbères du Rif marocain*, p. 53). Dans El Ibchihi, *Mostal'ref* (t. I, p. 214), le héros de l'aventure est Maisarah. Cf. aussi Ben Sedira, *Cours de littérature arabe*. Alger, 1879, in-12, n° XVII; Raux, *Recueil de morceaux choisis arabes*. Constantine, 1897, in-8, p. 64; Machuel, *Méthode pour l'étude de l'arabe parlé*, p. 183.

2. Texte fourni en 1888 à Saint-Louis du Sénégal par Ahmed Saloum. La traduction a été publiée dans mes *Nouveaux contes berbères*, p. 21-22.

بخشودی اب یبعش یروچ لاغ یوزار اموش یتر ادشبی دگاش یزار
 دگاش واگر یترار دگش انن یوباد دگاش یونکر یروچ لاغداث یج
 ینچکم یروچ دگاش یناش یچاد ور تخشود نکان امدکچک کوک
 امدکچین یناش ائدی کای تترذ یناش ایج ادیذا اد اک ت ینک
 یناش ائدی اخشوداکسی یناش یج اذین ینک العهذان الله
 چیشنش اذ اک ارمشک یسی ارت خششک شسیعین یناش ائدی
 اجی دالعیا هکا تاوگید ین تاصلک تن وگرنک اجکی یناش یج اجی
 دتاوگید یذ اکاک العیا یوفاش شنذ امشگیل داتگ وری یذبا یج
 یاما ائدی دگش ال یذ کراد اضان یومی

*Itcha ethedi tadh ioun deg edidjad' Daiman our tin ichchek
 ouarangi nentahad'. Izger irmech ichmi n ethedi ad' itchan tadhëch.
 Ellar' dath iouzzar ti iaçomma deg tanith ichedda idj idjermech
 idar nethedi iounkor ieibbed' irouetch iakhchouddi of ifechirouetch.
 Ellar' iouzzar amouch ietter addachbi degach. Izgar dagach ouagër
 ittarar deg anen. Ioubbad' degach iounker ierouetch. Ellar'dath
 idj ienetchkem irouetch degach. Innach idj ad' : Our takhchoud' ;
 Nikan ameddoktchek, kouk ameddoktchin. Innach ethedi : Kai i tet-
 tared' ? Innach : Eiedj addid'a ad ak t innak. Innach ethedi :
 Akhchoud' ak ki. Innach idj ed'in : Inek elâhad' an Allah djimichenech
 ed' ak ermechchek issi ar t khethechek ch saifn. Innach ethedi : Of
 i d elâfia hakka taougid'in tadhek ten ougerek of ki. Innach idj :
 Of i d' taougid' id' okkak elâfia. Iouffach chened' emthegil dag ouri.
 Ied'ba idj. Iama ethedi deg al id' karad adhan ioummi.*

XIII

LA FEMME AUX DEUX MARIS'

یج جوذان یستا نتا ید تجائش وباشن اغصوص ژوباض یدا یون

1. Texte fourni à Saint-Louis du Sénégal en 1888 par Ahmed Sjaloum.

تاگوتی دتک یمی یزگراش یی یوباتی داغداث لاغ دیث ییچ
 اچغفا یجا تجاٹ ینش چدا ییچ جوڈان انن کرا نوسان تنن نننا ید
 تجاٹش ینا وفاشن اغصوص ژوباع گوران اچغفا یتترکرا دیمن الله
 یناش ییچ یججاٹش افاش یذ اغصوص تزگر شرش تنحیمت توفاش
 داغدا لاغ تباش توفارش تنن اذ ابجیش یجبرن توکا تنها تجا ینا
 اذ ابجیش ما دام یسکر تجذ تشکاش یاش اج تنن نننا یذ اچغفا
 یلا اذ ابجیش یجبرن یناش اذ ابجیش ین وقت نکان والله امسکین اذ

Idj djoud'an itetta nenta id tedjath ech oufachen ar'dhoudh joubbad'. Idda ioun tsagouti deg imi. Izgar ach idj ioubba ti. Dar'adath ellar' d ith idj etchfar'a idja tedjath inech. Tchедда idj djoud'an. Eñen kara n oussun tetten nenta id tedjathech iña oufachen ar'dhoudh joubbadh. Gouran etchfar'a itetter kara dimen Allah. Innach idj itedjathech : Offach id' ar'dhoudh Tezgar charech tnetchimt toufach dar'ada ellar' tfach toudharech tissen ad' obbidjich idjberen. Toukka ntaha tidja. Inna ad' obbedjich : Mad'am isker tadjed'. Tetchkach iach adj tessen ntaha id' etchfar'a illa ad' obbidjich idjberen. Innach ad'obbidjich : In ouak't nikan ouallahi ameskin ad'.

1. J'en ai donné une version en dialecte du Mزاب dans mon *Étude sur la Zénétia du Mزاب, de Ouargla et de l'Oued Rir'* (Paris, 1893, in-8, p. 167-168). La plus ancienne version arabe se trouve dans Ibn Khallikân, *Ouejaïd el A'yan* (Boulaq, 1299 hég., 2 v. in-4, t. II, p. 271), d'après le *Kutub en Naouddir* d'El Haïthem (mort en 209 hég.), trad. dans mes *Contes et légendes arabes*, § DCCXXXIV (*Revue des traditions populaires*, t. XXII, 1907, p. 221). Elle existe aussi dans Ed Damiri, *H'aïat el H'aïouân* (Boulaq, 1292 hég., 2 v. in-4, t. I, p. 373); El Ichbihi, *Mostaf'ef* (Boulaq, 1292 hég., 2 v. in-4, t. I, p. 12), reproduit par Gorguou, *Cours d'arabe vulgaire* (Paris, s. d., 2 v. in-12, t. II, n° 55); Bel Kassem ben Sedira, *Cours de littérature arabe* (Alger, 1879, in-8, n° 52), et Machuel, *Méthode pour l'étude de l'arabe parlé*, p. 232; El Qalyoubi, *Naouddir*, p. 39, reproduit par Wright, *An arabic reading book* (Londres, 1870, in-8, p. 8), à qui l'ont emprunté H. Derenbourg et Spiro, *Chrestomathie arabe* (Paris, 1885, in-12, p. 8, *Les deux mendiants*); Ech Chirouâni, *Nefhat el Yemen*. Le Qaire, 1305 hég., in-8, p. 59. On trouve aussi ce récit en syriaque, dans Bar Hebræus. Cf. Morales, *Aus dem Buche der ergötzenden Erzählungen des Bar Hebræus* (*Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft*, t. XL, 1886,

XIV

LE LION, LA GUEULE TAPEE ET LA HYENE'

يچگرا ايش كودى يزگر يتتر الغذات يزرا كرا نالميص يرفتى ذكى
 اثيرين ازيم الغذات بيد شيعش بييد يتشدا ذكى امرثيش الغ يوبذ
 توث يوزار ذكى اگدر نتتا يد البيص ايجرو يميمش الغذات ينسكر
 اگدر الغذات يشدا گاهو يثرا اگدر يوژاژ ذكى تنعيزى يرمشا ترافت
 نتتا يثرا وايجا يرمش يوگدى يتترال ورتى نين يتترات يج نتتانتى
 ينا تنيث متع لژددش ول يسن الش ادى ويگنتا ذكى وجيش
 يونكر ييذبا مغاور ذكى ترس الغذات يچم ذكى تنيث يم شش
 وار يسما يگا اگدر ابو يعش وراش يسن شرش يونكر وار عظيما
 ايجا يوبذ ذكى اش گاهو ورتى يزرىناش ايد توجاكنى ومان يوفاتى
 يذبا

*Itchegra eich koud'i iezger itetter. Ellar' dath izra kara n elbidh
 iref ti deg etherin ajim ellar' dath ibbed' ch ifech iaibbed' itechedda
 d'eg amarthich ellar' ioubbed' toueth ioud'ar d'eg ogdër nenta id
 elbeidh a idjeref imemmich. Ellar'dath insekker ogdër ellar'dath
 ichedda gahou ithra ogdër ioutha th deg titfjji irmechcha taraft*

p. 420-436); Budge, *The laughable stories*. Londres, 1897, in-8, ch. XXX, § 669, p. 140 du texte, 171 de la traduction. Il existe en turk dans le recueil des *Quarante vizirs* (XXXIIe récit de la reine, *La femme du marchand et le mendiant*); Behrnauer, *Die Vierzig Veziere* (Leipzig, 1851, in-8, p. 291); Gibb, *The history of the forty vezirs* (Londres, 1886, in-8, appendice A, p. 406); Decourdemanchè, *Sottisier de Nasr eddin Hodja*, n^o CLXVIII, p. 165. *Leçon donnée aux avarès*.

1. Texte fourni à Saint-Louis du Sénégal par Ahmed Saloun en 1888. La traduction a paru dans mes *Nouveaux contes berbères*, n° LXVI, p. 9-10. Cf. sous le n° 1 une variante abrégée de ce conte.

nenta ithra ouaidja irmechch ioukad'i. Itetter al our ti niin itetter a t iech nenta tenni. Ienna tenith mtá ljaddidech oul issen al ech odi ouigenta d'eg oudjich. Iounger iaid'ba mr'aour d'eg tores. Ellar'd'ath itchem d'eg tenith iammo chech ouar iasomma. Iga ogdër of ifert our of ch issen charech. Iounger ouar adhima aidja ioubbed' deg ach gahou our ti izzor. Innach : Eid' toufak ti oumman. Iouffa ti ied'ba.

XV

L'HOMME ET LE CHACAL

يوليه انمئذ اشذ انكوب يبيذاه اختش يشده ار تشص يعسخ اتشش
 يچكتذ يوكتچ اختش الار يوذذ ائديه اذ اذ تشص تنكر تنبن انمئذ
 تترگك شارش اذكوب يناش ائديه كيد يشرگكن تنبك يناش انمئذ
 ينه ازگار دگيش ايد يناش ائديه تهظظ تزگدى ارن شوش ابگكنه
 ينكر ائديه يكم¹

Ioullih enmoud' eiched anagef iebdah ikhettech icheddeh ar techoudhdha iefsakha itsech idjegted ioktide ikhettech ellar ioud'ed' ethed'i eddaed' techoudda. Tounger tounban enmoud' tettourgoug cha erch ed'egef. Innach ethed i : Keid' iechourgougen tounbok. Innach enmoud' : Ienhade izegger d'eggech id'i. Innach ethed'i : Tehdhedh tezgeddi are en choch oubagegneh. Iounger ethed'i iiekem.

XVI

LE LIÈVRE, LE CHACAL ET L'IGUANE²

بچگرا ايش ائدى يومرا يش ينشكتى ازگر تيارزوست تشى كنگيون

1. Texte fourni à Saint-Louis du Sénégal en 1908 par Ahmadou ben Elnou ben Lamana des O. Daiman et communiqué par M. Destaing. L'orthographe originale a été conservée.

2. La traduction de cette fable qui m'a été dictée à Saint-Louis du Sénégal

یکمہان دڭک اس لاغداث دڭک وسان تورک نشی تیتارزوست
 ائدی نتتا شد مکشی دڭک اس یز یرمش سلا نشی یگی او ژو
 نازگرش یشدا ییجکتن دڭک اشکان یض ینا یتیرزوست ایش
 ازگرن یوری یرکی تناش اذ ویگی ذت ایش نشی ننتهاذ ایش
 تترو نشین تومرا تتتر تروک یناش ورتی یوچ نک مرک کسک
 ازگرن نتتا اجورگان یرکی الغداث انان نمشرع او کودی کونگیو
 یوکان شش اذبان شش کودی الغدا شاندا ارش اناناش انشش
 اشن یناشن نکان داسادور اصحاک یچم دڭک تنیدش اناناش
 ورتچمذ کیکی اجفودان یناشن تتترک ایش ارگک ینا ائدی ای
 کودی تترد نن یچ ینارو ینا دارداث ازگرش ور یوری یرکی

Itchegru eich ethed'i ioumra ich inchekti azger, taiarzoust techi, koug ioun ikessian dag ass. Ellar'dath deg oussan tourek techi n taiarzoust; ethedi nenta ched mekchi deg ass id'. Irmech sila n techi igi of jeff en ezgerech. Ichedda iaidek ten deg echkan idh. Inna i taiarzoust eich : Ezger in ioure irki. Tennach : Ad'ou igi d'et eich techi nentahad' eich tetterou, techin toumra tetteter terouk. Innach : Our ti ioutch nik merek kessek; ezger in nenta edjourgan irki. Ellar'dath ennan nemcharaf of koud'i, koug ioun iouken chechech.

en 1888 par Ahmed Saloum a été publiée dans mes *Nouveaux contes berbères*, p. 152-153. M. Destaing m'en a communiqué une variante due à Sidi Oued Othman :

Ietchenoua ed' teierzouz tenchektelh techi ed' athed'i ienchekti ezger. Eskeren efchen tenisseñ d'eg téisekt. Idkam ass en ethed'i d'eg téisekt, ioukché tourek techi en taiarzouz. Irmech islech ieggi of ezgerech inna : Ed iourek. Ichedde d'enouetchem innas : Encheg enkem enschchen ezger en iourek idedde d'irkied'. Tenna : Entaha ed' ed'iourouken ed' techich ed' tirkied' ed' tirkied' ech. Echr'ed'emou of mendrich innasen : Edbam chogech ed' tidjigen. Ed'ban ar ed' tidjigen. Echcha nd er'then t ed' deg' allech ieltodhe iejeddad'i ethed'i : Takeid' ettiagen. Innach : Ed' ienhod' iltarak. Innach ethed'i : Ijen ichmechchen terrken. Innach mendrich. Essen ti dekfed' ithaierzouz tirkid'ech.

Ed'ban chech koud'i. Ellar'da chan d arch, ennanach enchech echchen. Innachen : Nikan d assad ouar açh'ak. Itchem deg tenid' ich. Ennanach : Ouar tetchemed' keiki ad jkoud'an. Innachen : Tetterek ich ergok. Inna ethedi : E i koud'i tethrad añen idj itarou? Inna : Durad'ath ezgerech our iouri iski.

XVII

LE CHACAL ET LE COQ¹

یتنوا اذ ائدی یوکتد یدبا ارد اذسار ایش یاباش اواض یناش
ورتکسرذ اذ نصلی ذلزمع یناش کلامام یصمی دارد اشار ینفسازی
یوفات ذورش اهو یذی یونکر یتاشلفذی اریبواک یموگرا یناش
ورد تیتمگریث اذ نصلی یناش ادواض یوخسراغدین اد شذیوصک
مودریک

Itenoua ed' athed'i ioukted' ied'ba ared' ed'chaer eich iaf ellech aouajelh innach : Our tkesseroed' ed' neçalli d'eljemâa. Innach : E'ïmam ieçouemou darad' echchaer ianek'sad'i. louk'aç d'ourech ahoua iid'i. Iounger ittachlekad'i ar ibbak iemmougrë. Innach : Our d' taitmegrith ed' nouçalli. Innach : Edjouadhin ioukhsar er'di n ed' cheç ouedhek mougrïiek.

XVIII

DJOH'A ET L'AVARE²

ینا جحا یون اس یکرا ایتذذن کب وری تاکذ کرا یناش

1. Texte fourni en 1908 à M. Destaing par Ahmed Saloum à Saint-Louis du Sénégal. Cf. le texte d'une version à peu près identique, en dialecte de l'O. Rir', dans mon *Étude sur la Zénatia du Mzab, de Ouargla et de l'O. Rir'*, p. 181-183, la traduction dans mes *Nouveaux contes berbères*, p. 23, et les notes et rapprochements, p. 260-261.

2. Texte fourni à Saint-Louis du Sénégal en 1888 par Ahmed Saloum.

ادگوجين اسنك يش تديذى نك افوى تزسك ولا ازاف اتچذ
 نژی تسكرذ تزی یناش ججا اجومرا وریگی كوك تسوگید اتصولاك
 شتان یركعة گارا گومك تزی

*Inna Djoh'a ioun ass i kara eited'ed'en : Kaf our i taked' kara ?
 Innach : Idağoudjin essenek ich tid'id'i nek ak'oui tezessek ouala
 azzak' ettetted' tijji tesekkered' tijji. Innach Djoh'a : F.djournra
 our igi kouk tessougid' a tçoullak chinan irekadh gara goumak tijji'.*

XIX

LA FEMME ENLEVÉE¹

یچگرا یش یچ دڭك دجاث ذراع ینشكتی توكت نعيمش
 یناومست اناومیس وپچاذو یویث یمری ینشكتی عبج یون یذ
 كرا دڭك یجمان یخشد ایش ارماشن مان دگاش تجاذ تینش شتمندرش
 لاغداث شرش دڭك ال تئرا دگاش تضش مین یوكا درادات شعبه
 یش یجماش یتجاذ تینش یوكتی ایذبا یض یذاس لاغ یچكم شط
 نیل المالح ابو تسینتس ولا حاذ درادات مین یچكم لاغداث
 یزكر یون اس یتزار یجمش عبجش یجا تنچیمت دڭك ین ننتهاذ
 انتنی تزار تبركت توضح دڭك اثریش تبركت یژوغداداذ سلطان
 ینال اگجیش یبك وایجا دڭك دخلا دڭك یدخالن لاذا المالح چن
 ارش شنچیمت تزمندارت ولیچاهاذ دڭك الش تجماش لاغداث

1. La version arabe de ce conte existe dans les *Naouadir el Khodja Si Djoh'a*, éd. du Qaire, p. 18 ; éd. de Beyrouth, p. 14 ; Machuel, *Méthode pour l'étude de l'arabe parlé*, p. 170.

2. La traduction de ce conte, fourni par Ahmed Saloum à Saint-Louis du Sénégal en 1888, a été publiée dans mes *Nouveaux contes berbères*, n. 111-114.

تنچیمت دڭک ین تزار تبرکت ورتت نچکم ژبرناس تزدرا اوش
 اناناش ادی اشش نمدارث تبرکت کولیش تشن ارشن لاغذید
 ننتهاذ تجمان اذ تترن ارمشنتذ کانتذ شسلطان یشن یشدا وجات
 ین تنیچمت ورت یجتری یومچ یوگسا اتذ یرمیشن یزگر یتتر اگری
 ین کیژ یرمی تلا وگرشن تمدوکی یناش ایذ تبرکت یشا یژن اوشن
 ننتا امشینیر دڭکی یل اذ ورتمرگن ور یدان مانن تذببان کراض
 یژرن ندا اکث یژرن زگرن دڭکی تبرکت تترن مانن اذبان
 دڭکی ترس اون اد اشن ینا شنذا تیوددن تبرکت تومرا مانن او
 یو ین یرگم ییچیگان یزگر ارشن یزار ازون یسندرتذ مین یوملیذ
 لاغذات ننتا تکهلیث یناش اوش مشش تناش دگذ یان ال یذ
 دڭکی الحبر نتجاز تینش امعبادن تنتا یذ تکهلیث او کونگیون
 ول نبی میش نشن یجوذان تناش ایش یلیث شین یوغضاذان
 تتان مان ییشریشن شین واران تجامنات شین یمان ایذ کولیش
 یکسی او تنچیمت یشا دگش گور یورسی لاغذات یشد ششین
 یوغضاذان یوگاراوشن کراش شیون داشن امکشکشتی لاغ اذبان
 ارشن لاغذات یشدا ششین واران یسکراشن تجامنات لاغذات
 یشدا ششین یجان یچکمتن اسمین یشدا شتنچیمت یرمزیت
 شصارش ننتا ینوگر یناش تترک یش نهام کرا یرمش شعوش زگران
 یزج اش ول یتگری داش اناو او تج ینی یزگجاث تکادث
 تفرن اسبف دڭکی تزگی تجائی چوژ ننتهاذ توفتان اجان ال یذ
 انگن داش یومرا ینشکتی ترگین جوگر چوادشن او تبرکت تراز
 دڭکی یعش ششد روش برئا شارش اذبان الیذ دڭکی تبرکت زگرن
 تترن اگری نکیژ لاغذات انگان دڭکی یل لاغذی المرکوب دڭکی

مراکب یں یل یجمازین تبرکت تہ نهنی اینتہ یرمش کرا
 نزیعت یسندراش دڭ ادر توگر تبرکت او اثری نیل اوکتن
 اذبان دڭ اثری نیل لاغذاین نهنی یون اس یش مانن ور تجی
 مین اچمن تترن ایش رمشن ایتجاین ذک یشن یوری یذ اذر پی
 لاغذیث المثل نیج بنشکتی بخشی ور تی یگبلا مین ور تی ینی
 یسکراش یسخرستی ارمنن اذ یان الدیار دڭ یشن لاغذات
 شانداش اگری نکیژیناشن نک ور اسوگک ورنگی تبرکت
 یرمش اتوٹ شرش دڭ یشن یزگر شرش نتا ید تجاتینش

*Itchegra ich idj deg dedjath D'ra inchekti toukt n dmmich iennaou-
 maseth ennaoumis ouellitchad'ef. Ioui eth imri inchekti obedj ioun
 id' kara deg idjman iakhchod' eich eremmuchen man degach tedjad'
 tinech ch tedmanderech. Ellar' dath charech deg al tetathra deg ach
 todhech min. Ioukka daradath ch obhodj ich iidjmach ittedjad'
 tinech. Iouktè a id'ba idh id' ass ellar' itchkem cho't' n il lmaleh' of
 tessintech ouella h'ad' darad'ath min itchkem. Ellar' dath izger ioun
 ass itezzar iidjmehc obbedjehc idja tinetchimt deg in nentahad' en-
 tenni. Tezzar tefarekt toudhen deg etherich. Teferekt iejour'dadad'
 solt'an in al agedjich ibbok ouaidja deg dakhla deg idkhalen allad'
 elmaleh' tchan arch chtinetchimt tijmandart ouellitchahad' deg
 allech tedjmanehc. Ellar'd'uth tnetchimt deg in tezzar tefarekt ouer
 tet tetchkem jebbernas tezger of ech. Ennan ach : Adi a choch
 tmadereth teferekt koullich. Tchen ar chen. Ellar'd'id' nentahad'
 tedjman ed' tetteren ermechen t ed' kan t ed' ch solt'an ichen.
 Ichedda ouedjath in tnitchemt our t idjothri ioumetch iougsa a t ed'
 irmichen. Izger itetter ogzi in keij ürmi tella ougerechen tamdou-
 ketch. Innach : Eid' tferekt ichcha ijen of ouachen nenta emchinir
 deg il ad' our tmergen ouer eidan manen. Ted'ban karadh ijjerem
 nadda okkoth ijjerem. Zgerem deg tferekt tetteren manen ed'ban d'eg
 tores aouan ed achen inna. Chandä. Tioudeden tefarekt toumra
 manen of if in irgem ieidjigan. Izger archen izzar ozzoun iasender
 t ed' min ioumelli ed'. Ellar'dath nenta telkehliith. Innach of ch
 mchechchech. Tennach degged' ian al id' deg elkhabr n tedjad' tinech.*

Amhdaden nenta id telkehlith of koungioun ouel inebbi min ch mchechchen idjoud'an. Tennach eich ialli'h chin iour' dhad'an tettan man iaithrichen chin ouaran tedjmanath chin iman eid' koullich ikassi of tenetchimt. Ichchë degech gérer iouressi ellar'dath ichedda ch chin iour'dhad'an iougar achen karach ch ioun dachchen. Emkochkochenti ellar' ed'ban archen. Ellar'dath ichedda ch chin ouaren isker achen tedjmanath. Ellar'dath ichedda ch chin idjan itchkam ten asommin ichedda ch tnetchimt iarmez ith ch dharech nenta iennouger innach : Tetterek ich nehham kara. Irmech ch afouchech. Zgeran izzedj ach oul itegri dach enaou of tedj ini ijgedj ath inkad-deth tferoun esbëk' deg tijeqi. Tedja thi tchoued' nentahad' touftan. Edjan all id' a nëgen d ach. Ioumra inchekti tirgein djougër tchouaddachen of tferekt traza deg ifech choched' jessech irtha charech ed'jan all id' deg tferekt. Zgeren tetteren ogzi n Keidj. Ellar'dath engan deg il ellar'd'i almorkoub deg mrakib in il idjmazian tferekt tith nehni oien teth. Irmech kara nezzift isendarach deg oqdër touggër teferekt of etheri n il. Oukten ed'ban deg etheri n il. Ellar'd'ain nehni ioun ass ich manen our tedji min etchmen tetteren eich remechen eittedjaien d'eg ichôn iouri id' azerfi. Ellar'dith elmethel en idj inchekti fakhchi our ti igabala min our ti ieni. Iskarach iesokhsar ti. Ermechchen ed' ian eddiar deg ichôn ellar'datlh chanda ch ogzi n Keij innachen : Nik our essougek ouerengi tferekt. Irmech a toueth charech deg ichôn izger charech nenta id' tedjatinech.

XX

LA CRUAUTÉ PUNIE'

يچگرا يش يچ يزگر يون اس يانك اب اجيمش يتتر زونكاص
 لاغداث يچكم تنرى دك اگج يزار مان اگولشن ينا دك يعيش
 اجومرا ياد ياث كرا تگرادى شش از ياك الله كرا نزونكاص
 لاغداث كرا نلوفث دك يص يزگر دك الش يذكان ييا يتتر تگرا

1. La traduction de ce conte, fourni en 1888 à Saint-Louis du Sénégal par Ahmed Saloum, a été publiée dans mes *Nouveaux contes berbères*, p. 153-154.

لاشتی یوزار یج یامن یتصولی یرمشی یکتوب اد شش یوزار تبوکت
 نچفگیر یناش تاکوک مکر تیگڈ ماک الار تبوید یناش اج نامیگر
 نکان یج دگک ومان یچنان اشن لعنیسات دگک ازناگن اتسیث
 ورتن یشک ورنگی تگرا یونکر اش یے تمرش تمر یجمیش ولا
 حاذ مین یتفاچ ارش ولی یروچ یخشد دی او یعش یختش
 اجاسنش یوبا شنتی یناش اچی اذ اک ویک یچی چوٹ دگک
 اشن یوگا ارتیدجوژان یوت تی شاشد نزچ یونکر یتتا تجوژان
 یختش تمرگش یناش اچی اذ اک ویک یوگا یونکر اش اگری
 نیے یوت تی شالیعیش یومی یونکر اش بابا ناگری یختش اضارش
 یگیث دگک سندوف ایش اذ گرا تور بارن یتاکوثن لاغداث
 یفک اثول یتبکت یذبا شاسارف یتترات یژنری دگک کرا دگک
 الخمر یتترات یشبی لاغداث یوزار تاوبل تیمندرن یناش ماکوٹ
 تیگڈ تناش تترک وچا شین ولیجمندر یناش مگری دا نکان شیفک
 وایجا ورینذ مین چیغذ تناش ایذ ننتا تترک اموگرین شالش
 نتهاذ یوتید تناش یومش تترک اذ ین تاکذ کرا نازربی یناش
 ورینشک ورنگی اضار امین تترک اتدژنریک الوفت اد تترک
 ام اذ تی تترذ لاغداث تترذ یوفگاس تذب تتر اچوی تگزیش ییوا
 ننتها یذ واجاز ینش امین تجا توذش تمی توجبن من دگڈ یمث

*Itchegraich idj izger ioun ass ianek of edjimech itetter jounkadhen.
 Ellar'dath itchkem teneri d-g agedj izzar man agoullechen. Inna deg
 ifich : Edjournra iad ioth kara tageradi choch ad' iaka Allah kara n
 jounk-dhen. Ellar'dath kara n elouok'th dag idh izger dag allech
 id' kan ieia itetter tigera. Ellar' ti iouzzar idj iamen itchoulli
 irmechchi ikattaf adi choch iouzzar tefouki n etchfeggir. Innach :
 Ta kouk ? Mokore teiged' ? Mak alar t'fouied'. Innach idj enamiger :*

Nikan idj deg ouman itchenan achen Lânisat' deg Azenagen etsith our ten ichek ouarangi tigerra. Iounker ach idj tamertech tamar idjmich ouella h'ad' min ittak'atch arech ouelli irouetch iokhchad di of ifech iakhtech ofassenech ioufachen ti innach : Etchi ad'ak oufok. Itchi tchoueth degachen iouga ar tid'djoud'an. Iouet ti ch echched' n ezzetch. Iounker itelta tidjoud'an. Ikhtech tmezgach innach : Etchi ed' ad' ak oufok. Iouga. Inker ach ogzi n idj iouet ti ch essifech ioummi. Iounker ach bab n ogzi iakhtech adharech iggi eth deg sandouk' eiched' gara toujbare. ittakouthen. Ellar'dath ieffek athoul itoffekt iad'ba ch essarfitteter et iajenji deg kara deg elkhamar itetter et iachbi. Ellar'dath.iouzzar taoubbel taimandexën innach : Makouth teiged'. Tennach : Tetterek ouedja chin ouellijmandër. Innach : Mogri da nikan cheifek ouaidja our inèd' min tcheifed'. Tennach : Eid' nenta tetterek. Ommougrin cha allech ntahad' ioua tied'. Tennach ioummech : Tetterek ed' in taked' kara n azerfi. Innach : Oueriñ inchek ouarangi adhar emmin tetterek etted' jenjiek al ouok't ar tenjer ak an ad' ti tettered'. Ellar'dath tinezzed ioufог as ted'ba ti tetter etchoui togzüt ech. Iahoua nentahad' id' ouadjad' inech ommin tidja toud'ech tommi toudjben man degged' imeth.

XXI

RENCONTRE ENTRE LES OULAD DAIMAN
ET LES TRARZAS¹

يچگرايش شمش يزن دڭك وگزان نتاونكجي ازگرن اس ايچيگن
كرا نچيذن يشدنيزدن لاغداث بوگزار ار ادجادشن ازوران يزن
وگين دڭك عربن يناشن امغار انشن جاركون چيدين يث تيجيگم
يناش يون دڭكشن غلسيندر الله باباك شازين يوكشر امغار ار تكمرنش
يناش زجاك الوقت اري تچكميد اركي انك دڭك الوقت يناش
تشمردجذ كوك يداكي يدگن بماش ازگردا نكان يذكي اناوگنشن

1. Lânisat est un village des Trarzas sur le bord de la mer.

2. La traduction de ce récit, fourni en 1888 à Saint-Louis du Sénégal par Ahmed Saloum, a été publiée dans mes *Nouveaux contes berbères*, p. 85-86.

یسو سیهش یتتراج ینی امدوکچش یوت تی اچفغا شسیهش
یختش یهش یشدا اغم ن عرب یجا تیجا افوداث یوزچ یمدوکاجش
ایش ولی تیمی ولی تادش ولی ومرار یای اجنا اغمش یناش یون
دگ ومدوکاجش ازیداغ شش اک سکرک ایج ان اجرنتک ای
اگری نعمین یناش یذماوکن والله اجومرا یجا یجم دگ ازچ ارتی
داواک شسیعین از شش تسانک اجومرا یتمتا یناش عربی اسکر
اتیرذ ای اگافر یناش وعرب کیذکی یکلهن شاواج از اذی تند یناش
تاک المعنی لا اله الا الله یناش ور تسنک نکرن اش مدوکاجش
اطبعت الاغداث تمذید انان تی انان یتگرومان اگزان نتاونکجی
ادام ذرد اکون اتیرم دگ الدنی شاندا اگزان نتاونکجی کلیشن
الاغذ شاندا انان اشن عربن انجمانک شش نچکم دجانان انان
اشن ننجگوم الحق انان از بان انی یکرصن ترس انشن وگان
وکران تاونکجی دگ الیسن شش درا تجبارن یتاکشن اذبان
ومجن اد یجاشن شاندا ارشن

*Itchegra eich chommech ijen deg ougzan n Taounkadji ezgeren
ass eidjigen kara n tchid'en icheddenid'en. Ellar'dath boungan ar
ededjadchen ezzouran ijen ouggin deg Araben. Innachen amr'ar
enchen : Djemarkoun tchiden ith teidjigem. Innach ioun degchen :
R'alles inder Allah babak ch ozzën. Ioukcher amr'ar ar tegmertech
innach : Zedjak alouok't ar i tetchkemied' ar ki anek deg el ouok't.
Innach : Tachmardadjad' kouk id aoki iddegen. Innach : Ezger da
nikam id' ki ennaougenech. Iassëf seifech ibetter edj ini ameddoktch
louat ti etchfor'a ch seifich iakhtech ifech. Ichedda ar'm en Arab
idja teidja ak'ouadath. Iouzzetech imeddoukadjech eich ouelli teimi
ouelli tadech ouelli oumrar ieai edjana ar'mech. Innach ioun deg
oumdoukadjech : Ezzidar' choch ak skerek eidj an adjartek ei ogzi n
âmmin. Innach : Id'maoken ouallahiedjournra itcha idjem deg ezzetech
ar ti daouak ch esseifin ed' choch tessanak edjournra itmetta. Innach*

Arabi : Esker a tired' ei agaser : Innach : Ouârab keid' ki iakallefen ch aouadj ed' ad' i tenned'. Innach : Tak elmâna la ilaha illa Allah. Innach : Our tessenek : Nkorn ach mdoukadjech e'efent ellardath tamedid' enan ti. Ennan itagrouman ogzan Taounkadji : Eddam d'ored' akka oun ettirem d'eg eddeni. Chan da ogzan Taounkadji kollichen. Ellar'ed' chan da ennan achen Araben : Eidjamanek choch netchkem dedj anan. Ennan achen : Nendjagoum elh'ak'k'. Ennan ed'ban enni ikeredhen tores enchen. Ougan ougzan Taounkadji deg allichen choch gara tedjbaren itiakothen. Ed'ban oumdjen ad didjachen chan d achen.

XXII

AVENTURES DANGEREUSES¹

اذبان من لاغداث انن اب تورس وكشرن ار مان تتان وكران
ادم لاغداث زارتن دجاذ اليس اسكرون شرشن ابرحن اشن ارمشتن
كوليشن اسبجتنن ايش تسوبون تيسبوان يزچ سكرن كونكو شان
دك يبعون اسكرون كاناشن اجشن دك يض دك اس اك كونك
لوخت لاغ فدرن چان دك اشن كراض يذ غورمن اتسن
جصنين يومرا دك اشن ييج المخزي نهين دك ادار يزنزكوم دك
السخرن ادار يتتر ييزكر ننتا يمدركاجش لاغداث يسكر دك اش
تنيث ييزكر دك اش شين يزين زگون كوليشن انكورن مان دك
اناون يزچ تهرتنن اkitن يشيكن دك وارن يذ واكرون ارمشتن
كوليشن وارنكي شين يزين دكاشن المخزي السب نيوغجاش ننتا
يذ امداكچيش نهني الوفت اموكرين مان اب يشمشن لاغديث
تكيديث دك يسكون شيدارنتي اجشن ورتن يزار مين لاغداث

1. La traduction de ce conte, donné à Saint-Louis du Sénégal en 1888 par Ahmed Saloum, a paru dans mes *Nouveaux contes berbères*, p. 172-174.

اموگريں مان ارشن سچئن يسكون ارشن اسومين دڭم اذ الموصيع
 الاغداث يونكر الموضرى يزار اذارش الحفيعة تن يزار واريجما
 امدكچش ورداش يزى وار نكى اذارش يوبذ دڭم يعبيش يما
 يتبذ لال يزكر دڭم تنويث وار يروچ لاغ يزار بين گار اگون يذ
 اڭچ يوما ليد يزار دڭم اش تنحيمت تناش مرحباك يد سهلاك
 تناش اچ يمي او چوگيديش چوگيد اداش تنيث تترن تى تزگيد
 لا لغرن الاغداث يما افاش توکاسى اداش يوزار دڭم تنيث توگر
 چوگيد بلاش يما ديث لاغ يشدا وچا چين ينشکتى شين يزين
 يورستن تناش تنحيمت شيچ اذ اش تنا تنا اديدا شش تورشد
 يذ نتا يوبت يان تيدارت يرمش سوالعش شكانتند ازبون تسچنتى
 شرش دڭم تنيث ينکرا ابى تنحيمت يناش نتا وچا چين توکسى
 الاغداث يزگر يشکرا دوياد تشن امشکراذوى يتر اذ اش تاز الن اتذ
 ينشگان ذاڭم يشون يذ ازروى يذ يشين يذ وباجان يذ يجين
 يذ ولون د تاکشن تزا ذاذ يزگر يموگرا شدجاش

*Ed'ban men ellar'dath enen of toures oukcheren ar man tettan
 ougzan Adam. Ellar'dath zarou ten dedjad' allis enkeren char chen
 afrak'n achen ermechenten koullichen esbidjenten ich tesoufoun
 taisefoullen izzetch skern kougou chinan deg itsaffoun eskeren ka-
 nachen of chen deg idh deg ass ak koug louokht. Ellar' k'adderen
 tchan degachen karadh id'r'ouren etsen djodhnin. Ioumra deg achen
 idj el mokhzi nehni d'eg addar. Izenezgoum d'eg essokhsereen addar
 itetter ieizger nenta imdoukadjech. Ellar' dath isker deg ach tenith
 izger degach chin ijjin. Zgern koullichen. Enkouren man d'eg
 anaouen izzedj tferenten ak iteñichigen deg ouaren id' ouagroun
 ermechen ten koullichen ouarangi chin ijjin deg achen el mokhzi.
 Essebb en iour'djach nenta id ameddakchich nehni elouok't amou-
 grin man of ichmechchen lar'dith tigid'ith deg iskoun chid'aranti of
 chen our ten izzar min. Ellar'd'ath amougrin man archen sedjigen*

iskoun archen asoummin deg ad' elmoudhiä. Ellar'dath iounger el moukhsi izzar ad'arech elkhafisa ten izzar ouar itcha ameddoktchech our d'ach ijji ouarangi ad'arech : loubbed' d'eg ifich imra itobbed' ellal izger deg tenouith ouar ierouetch. Ellar' izzar in gar agenouen id' agetch. Iouma lied' izzar dagach tinetchimt tennach : Marh'abak id sahlak. Tennach edj imi of tchougid'ich. Tchougid' addach tenith tetteren ti tazoggid' la lir'eren ellar' dath iama of ach toukasi eddach ioud'ar deg tenith tougër tchougid' fellach. Iama dith ellar' ichedda oudja tchin inchekti chin ijjin iouves ten. Tennach tine-tchimt ch üdj ed' ach tenna. Tenna : Eddida choch toureched' id' nenta iouf t ian taiddart. Irmech soualifech chegantüñed' ozeffoun tesetchant ti charchen deg tanith. Inkar of tenetchimt innach nenta oudja tchin. Toukasi ellar'dath izger iachchegra d'ouiad tetten amhegrad'oui. Itetter ad' ach taj allen ettad' incheگان d'ag ichchoun id' azerfi id' ichchein id' oubbadjen id' idjmen id' oulloun id takchen. Tijja d'ad'd'. Izger iammougra ch dedjach.

. XXIII

LES ÉPREUVES DE L'OGRE¹

مشن گار الغول يون اس يشدا رمان يزار دگش تنچيمت
تگمرت دتاوبل اجواشت کونگا چوات دگى اشنيذ تنحمل يناشند
تنانذ تسموزگس کونگوچوذ يشى يگزان لاغذات يومشيد اچبغا
ذا افين ارشى يذ يژبرن ارکمند ناذ تاناگون کوليکونذ يد وگزين
انسنذ لاغذات يومشت سکرن اش اذ اشناذ ينا اخشودن تى
شاندينرش اگزی تنچيمت او تگمرتش اجش او تگمرت
ويگيذيث يشن ارش اگزی نسنچيمت يد تگمرتش يشموگرا ابع
نتا يتگمرتش يناش يچ اذى تسکرد شמוש نامسائل تجکک ينا
تتمگريث ششد ادجاک کراجودان ورتى وچ ينا تاکن هنانذ ينا

1. Texte communiqué à Saint-Louis du Sénégal en 1888 par Ahmed Saloum.

اذی تاوٹ امان امش یچنواش لهدار اذی تاوٹ کرا نتمینی
یچنواش تینی فالوعووع یذ کرا ننتذونت نیچمن یبربصن یذ ازی
تمینیت نوارن دڭک یچم نامینی نوارن تگزی نامغار نمان یچنواش
عزبة لبزوگا ایذ کلیش تورسش مری یضان اد یذ تسکرذ اذ تغزیشذ
کرا جذان ورتیوش یشدا ترکتش اب تکمرتش یذبا ارش لاغذات
یشدا اموز ینشگنتی شنذ واران ترعن تی ورتین اب ذمین
ورنچانت یعنا تکمرتش دڭک تنری یشدا یرش ترگین یوگر داشن
چوٹ اشان دند ورنذ ور زرانذ مین اموگرینذ یوگر داش ترگین
جذان ورد اشان یشدا ننتا یوگم کرا نامان یوکاد یچکم تکمرتش
ینگ ایش یذبا یوکایایث یلغول یوبا تی یذبا جذان ارش
یشنا اریچمن ننتهاذ تتان من یوکا اگولش دڭک اشفرٹ یوگر دڭک
اش کرا اجیم یچی یتتی یوگر اش شسیغش یختش تبری دڭک
ندونتش یدا یروچ یوباتی لغول یذبا ارش جذان یتتر تمینیت
وارن یگراشن شین یرگمن تمنطحان لاغذات یشن ارشند یناشند
امبعضمذ یش افوی تذنون اسکرانذ یرگر اب توسی گارشنذ
یشنا شتینذ یچکما داش وگزینش یوکاش اشن ابوشن چنان نتهاد
تناشن ما ذاشک ون اسکران اذ اجومرا یتتریز نتمینیت واران دڭک
یچمن امینسی واران اکاسی ینا ادجانید ایشد اگزانش اذ ینتر
تناشن ماگرن اشرش اتناش اواریذ یومشاش شکندا العلانی اتیانی
تزوگش ازی نتمینیت داش اکاسی تسکراش اذ یموگرا شتگمرتش
ینکند یکاٹ یوبی الغول یذبا جذان ارش یتتر تنحیمت یچنواش
عزبة لبزوگا یوملیث لال لزار مانن ایشد ادیجاش یعنا تکمرتش
دڭک تنری یناشن ایش ننتا نمود تنش ارش تگرتن امغاراد

تناش اسکرید بدلاتین یناش وایجا هدا تذبنا تواش کرا نوری
یسکرتی بدلت لاغ اگدان یگورکتن یژردا یاش امغار اربی یناش
یناک بابان هداش تاکد بدلت اجورمان اگضانذ یناش ارو
الشن دثی اگج ارمشینذ ادجاذ تنری تشانا نتهاذ نجا وایجا یناشن
اعجا مین شش شرکون تشک یذبنا ننتا ننتنی یشانا ارشن
تاما ذیذ یناشن اذ یذ تاکم تکزت نامغار انون تدگک یچ
اجورمان ادیجاذ تنری اکم بدلت ینان اناناش وایجا هذاک یذبنا ننتا
ینتهاذ لاغد بوگان یناش یمام ذات شش ارکم شک یذبنا ننتا یودا
تگمرتنش یناش اتیجاذ تنری بوگان ادیدنک اجورمانسا ارشن
تناش انیزا ینک ننتا تنک نتهاذ دارش اذبان و تجان اذبان
لاغ زوان تاوبل یذ ابع یناشن ونزمیث تنشی اناناش وایجا هذاک
یشیت یوگا ذات لاغ تنری یورسث لاغدا یچ تشوارش تغذوض
تذش اذی توفذ یسین یلان نک کرا تدسکرت تتانذ لغول داساذ
یناش اغ جیندات یموگرنی شتاوبل توفاش یسین یلان واتید
یوفات تناش اسعد تشندا توفای یگیدرین عدشن یشرین ینی اسرسی
تغادث دثی تاخسش بتایذ یتادث چوٹ جوذان یادث اخوتن
تجگیت اتی ذا تخانث یتمتا یسکر اذ اش تنا یومچ الن الغول
یغشی یومی یرمش ایتی ینشگان دثی کرا یوکاذی یوما دجیجاش
ننتا ید انتهاز یذ اتی یرشیگن یویث یسکرتذ تجاض چینیش
ننتایمٹ

*Mechchen gar elr'oul ioun ass ichedda reman izzar deg ech
tenitchimt tegmert id taoubbel af ouachen kounkou tchoueth deg
achiñed' tanah'mel. Imacheñed' : Teñaned' tetoumoujgen koun-
goutchoued' ichchi igzan. Ellar'dath ioumeched' atchfar'a d'a ofin*

erchi id' ijheren ar kemeñed' nad' tanag oun koullikouend id ogzein encheñed'. Ellar'd'ath ioumechcheth skeren ach ad' acheñed' inna akhchoud'en ti. Chan di ñerech ogzi n tenetchimt of tegmertich obbodjech of tegmert oueigidith. Ichen arch ogzi n tenetchimt id tagmertech ichmougra obbedj nenta itagmertech. Innach üdj : Ad'i teskered' chomouch n elmasail tedjekek ina tetmegrith choched eddedjak kara djoud'an our tioutch. Inna : Taken hanañed? Inna : Ad'i taoueth aman umoch itchenouach (Heddar ad'i taoueth kara n teini itchenouach teini n El Oufouá id' kara n ted'ount en idjmen iharbodhen id'èji tameinith n ouaren deg idjm n ameini n ouaren togzi n amr'ar n man itchenouach Azbat lebzouga : eid' kollich toresech mere iadhan ed id teskered' ad' tar'djiched' kara djod'an ouartiouch. Ichedda tirektech of tegmertech iad'ba arch ellar'dath ichedda amouj inchegenti chened' ouaran tarán ti our tin of d'min ouer titchan. Jána tegmertech deg teneri ichedda irmech tirgein iougër dachen tchoueth echchan diñed' ouar ined' our zerán min amougrined' iouger dach tirgein djod'an our d echan ichedda nenta iougem kara n aman ioukka d itchkem tegmertech ienag of ech ied'ba ioukaia ith iel'r'oul ioufa ti. Ied'ba djod'an arech ichenna ar idjmen nentahad' tettan man iouka agoullech deg echofreth iougër deg ach kara edjim itchi itetti iougër ach chseifech ikhtech tifijji deg tad'ountech iedda ierouetch ioufa ti lr'oul. Id'ba arch djod'an itetter tameinith ouaren iagerechchen chin irgeman tamnat'ah'an. Ellar'dath ichen archeñed' innachened' : Embádhemed' ich ak'oui ted'nennoun. Eskereñ ed'. Izger of tousi garachin. Ichenna ch tenid' itchkem dach ougzan ach ioukachch achen offouchen. Tchenna ntahad' tennachen : Ma d'ag oun iskeren ed' edjournra itetter ijjen tameinith ouaran deg idjm n ameini ouaran. Ededjman ed' eiched'. Ennan ogzan eich ad' itetter. Tennachen : Magerna charech enach : Aouar id' ioumech chach chenked'a lflani ettiani tazougach ijen tameinith dach. Akkasi isker ach ed' iammogra ch tegmertech inek ted' iokka th ioufi lr'oul. Id'ba djod'an arch itetter tenetchimt itchenouach Azbat lebzouga ioumal lieth ellal lezzar manan eiched' eddidjarch jána tegmertech deg teneri innachen eich nenta anmoud' techchen arch togzetten amr'ar ed' tennach : Esker id' badlatin : Innoch : Ouaidja hada. Ted'bu touach kara nourri. Isker ti badlat. Allar' agdhan igourekten iejorda iach amr'ar errebbi innach : Innak baban had' ach taked' badlat edj-oumran egdhañed'. Innach : Azzou allechen deg agedj ermechined'

eddidjad' teneri. Techanna ntahad' tidja ouaidja. Innachen : Ar'dja min choch charkoun techchek ied'ban nenta ntentenni. Ichanna archen innachen : Ed' id' taakem togit n amr'ar ennoun teddegek itch edjournan eddidjad' teneri aken badlat innan. Ennana ach : Ouaidja had'ak. Id'ba nenta ientahad'. Ellar'd bougan, innach : Imam d'ath choch ar kem chek. Id'ba nenta iouedda tegmer-tech innach : Edidjad' teneri bougan addidane edjournan nessa archen. Tennach : Anizza. Inek nenta tenek nentahad' darach. Ed'ban ouk tidjan ad' ed'ban ellar' zoran taoubbol id' aobbodj Innachen : Jenjemith techi. Ennana Ouaidja had'ak. Ichchi eth ioukka d'eth ellar' teneri ioures eth ellar'da itch. Techou arech tar'doudh tennach : Ad'i toufad' issi nebbek kara tideskereth tett'aned' elr'oul d' assad'. Innach : Ar djin d'ath. Iemmougrenne chtaoubbol toufach issi ou attied' ioufa ach ti. Tennach : Essaad' techanda ichcha igid'erin addechen ithrin ini essersi tr'adeth deg takhsech batta id' ittadeth tchoueth djod'an iadeth akhouten tedjgit etti d'a th'aneth itmetta. Isker ad' ach tenna ioumetch allen elr'oul iar'thi ioummi. Irmech aietti inchigan deg kara ioukkad'i iouma dedjidjach nenta id' ati irchigen iouieth iskerted' tedjadh tchini ech nenta ha immeth.

XXIV

LA DERNIÈRE RESSOURCE¹

يولى ننتا يجمنصورن واجا ينا اداور يوكى ويك تنشتيمت ايش
 اگداديمش دشينن تشدا ارش تشنتيمت تناش اذ اگداديمش اد
 شنن يوئذ تشتاصاس تذرث الاغ ييج وسان يثراه ويجا يعتر تناش
 هيلاك گدامين ذ ديوضن يناش زئر انگتيسد ارسكرا يتشند يگن

1. *Edjad' n teneri* (les gens du désert), traduit en arabe par جن, paraît désigner ce qu'on appelle en wolof : *Nil Ougoudi*, les êtres de la nuit, sorte d'êtres mystérieux, quelquefois les sorciers.

2. Le texte dicté à Saint-Louis du Sénégal en 1908 par Ahmadou ben Ebnou ben Lamana der O. Dalman m'a été communiqué par M. Destaing.

Ioulli nenta idjmandhouren ouadja inna adda our ioukki oueik tenechtim eich egdadimech ed' chimen. Techedda arech tenechtim tennach ed' egdadimech ed' chinen. Iououetted' techad'ach tad'ert ellar' idjoussan iethrah ouadja ifter. Tennach : Heillak geddam in ed' d ioudhen. Innach : Jenj anegti ed' chkara ietchen digen.

XXV

L'HOMME QUI NE MANGE PAS¹

تولی تنشتیمت تجمنصورن ایش تنایوماش اتذور تشمروش
ویگک ییج وارن مونسک انصای یشدا ارش ییج یناش اذ ننتا
اذ وریموندک اندای تشمرواشاش تگشوتش یومج ننتا اتناره
یشودک اگولژن تچنادن یگتے تمروش ششذ ادوجر یومج تچنادش
یچی شش یناریمودری تمروش لاغذ اس تومگتی تضبالش
تچنادش تغزید کیفار یرمش تچنیز یوتذ شاگے یاروص تونکر
تضبالش تضفا تونکر تیم یرمش تچنیز یوکرتذ شارش تاروص
دا نتاهد یناش اذ تاد سذ تیز ادش تیز دیوصن

*Touelli tenechtim tedjmandhouren eich tenna ioummach ette-
d'our techmerouech oueig idj ouar en moundhok endhai. Ichedda
arech idj innach ed' nenta ed' our iemoundhok endhai. Techmarou
achach teghouttech. Ioumedj nenta etnareh ichoudeek egoullejen
tetchenad'en igettedj id' tamerousech choch ed' edfedjer ioumedj
tetchenad'ech itchi choch iennar iemmougre tamerousech ellar'ed'
ass toumeg ti tadhabellech ellar'ed' tetchenad' ech tar'azzid kifar
irmech tetchini ed' iouetted' ch agedj iaroudh. Tounker tadh-
ballech tedhaçça tounker teikem. Iremeç tetchinied' iouger t ed'
charech. Taroudh da entahad'. Innach : Ed' taçessed' tied' aqech
tied' d ioudhen.*

1. Le texte de ce conte, dicté par Iham de Medroum des O. Daïman, à Saint-Louis du Sénégal en 1908, m'a été communiqué par M. E. Destaing.

XXVI

LES MALHEURS¹

یبذا ناغ امت مزوک اذ بوفاولش اذ انتاذا انشیشان اذ تیرزوز
 ابردن تونن ازورن ورش یان اجلا دگی الشار یوگن بوفاولش یوذا
 ووش انتاذا نشیشان تشدا تژیوذا افون یوذا انتاذا نشیشان ارثاندا
 تادا نشیش یونکر بوفاولش توگرتی شطبا تشرش تخسش یوطصا
 ناغ امت مزوک یرش اغمش تونکر تیرزوز تیمک یرکالذ یدجی
 توذا یرثا اگردش تمذ تلس

*Ibd'a nar'ammēt mazouk ed' bouk'aoullech ed' entad' enchichan
 ed' teierzouz efred'en touñen ezzouren ourech iaen efelle deg ech-
 chaer. Iougen bouk'aoullech ioud'ed' oufch entad' nchichan Tichedda
 tijioued' ak'ouen. Ioud'ar entad' nchichan. Erthaned' tad'a nchi-
 check. Iounger bouk'aoullech tougger ti che'ba techrech tekhsch
 iout'ça nar'ammēt mezzouk ierech ar'amettech. Tounker teierzouz
 teikem, iergalled' id'effi toud'ar iertha agerd'ech. Temed' telles.*

1. Le texte de cette histoire, dicté à Saint-Louis du Sénégal en 1908, m'a été communiqué par M. Destaing.

MISSION
AU SÉNÉGAL

PAR

RENÉ BASSET

DIRECTEUR DE L'ÉCOLE SUPÉRIEURE DES LETTRES D'ALGER
CORRESPONDANT DE L'INSTITUT

TOME I

—
ÉTUDE SUR LE DIALECTE ZÉNAGA
NOTES SUR LE HASSANIA
RECHERCHES HISTORIQUES SUR LES MAURES

PARIS

ERNEST LEROUX, ÉDITEUR

28, RUE BONAPARTE, VIe.

—
1909